

Haydarâbâdî (Leknev 1335), İsmâil Gelenbevi (İstanbul 1270) ve İngiliz Kerim Efendi'ye ait olanlar sayılabilir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2029; *GAL Suppl.*, I, 840). Eser, Akkirmânî (ö. 1174/1760) tarafından bazı ilâvelerle birlikte *İklilü't-terâcim* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1266, 1316, 1319). Akkirmânî ve eseri hakkında yüksek lisans tezi hazırlayan Ömer Faruk Altıparmak bu tercümeyi Latin harflerine çevirmiştir (*Muhammed İbn Mustafâ Akkirmânî ve Eseri İklilü't-Terâcim*, 1993, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 1638'de A'rec Mustafa Efendi'den *Kâdî Mîr*'i okuduğunu bildiren Kâtib Çelebi (*Mizânü'l-hak*, s. 116), Ebherî'nin aklî ilimlere bir giriş ve mukaddime mahiyetinde olan eserini İbn Sinâ'nın *eş-Şifâ*, *en-Necât*, *el-İşârât* ve *Uyûnü'l-hikme* gibi kitaplarından derlediğini belirtmekte ve kendi devrindeki âlimlerin çoğunun aklî ilimlerde *Kâdî Mîr*'in ötesinde herhangi bir bilgiye sahip bulunmadıklarını kaydetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 684). Osmanlı âlimlerinden Abdullah Ahîskavî'nin 1803 yılında Kars'ta İsmâil Berküşâdî'den bu eseri okuduğu kaynaklarda zikredildiği gibi (*Revâmizü'l-a'yân*, vr. 642^a) Ahmed Cevdet Paşa'nın Hendesehâne hocası Miralay Nûri Bey'e *Kâdî Mîr* okuttuğu da kaydedilmektedir. *Şerhu Hidâyeti'l-hikme* birçok defa basılmıştır (İstanbul 1263, 1321; Leknev 1281, 1309, 1325; Hindistan 1268, 1288). 2. *Şerhu (Hâşiye'ale)'ş-Şemsiyye*. Meybûdî'nin Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin (ö. 675/1277) kaleme aldığı, yakın zamanlara kadar medreselerde ders kitabı olarak okutulan mantıkla ilgili *eş-Şemsiyye* adlı eserine yazdığı bu şerhin de değişik baskıları vardır (İstanbul 1289, 1327). Meybûdî eserin önsözünde kitabın yaygın olduğunu, birçok kişinin ona şerh ve hâşiye yazdığını, ancak bunların yorumlarının farklı olması yüzünden çelişkilerin ortaya çıktığını ve uzayıp giden tartışmaların öğrencilerin söz konusu kitaptan yeterince yararlanmalarını önlediğini, bu sebeple bazı kimselerin ısrarı üzerine esere derli toplu bir şerh yazmaya koyulduğunu belirtmekte (*Şerhu's-Şemsiyye*, s. 2-3), kendisinden önce aynı kitabı şerhetmiş olan Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Kutbûddin er-Râzî gibi âlimlerin görüşlerinden de faydalandığını ifade etmektedir. 3. *Münşe'ât*. Seksen adet mektuptan oluşan eserde müellifin hayatı, fikirleri ve yaşadığı dönem olayları hakkında bazı önemli ipuçları bulunduğu gibi onun Arap ve Fars edebiyatına vâkıf, üslûp sahibi bir yazar olduğu da gözlenmektedir. 4. *Şerh-i*

Dîvân-ı 'Alî İbn Ebî Tâlib. Bazı kaynaklarda *Şerhu Nehci'l-belâğa* olarak da kaydedilen eser Hz. Ali'ye izâfe edilen şiirleri açıklamaktadır. Sonundaki nottan Safer 890'da (Şubat 1485) tamamlandığı anlaşılmaktadır (*Münşe'ât-ı Meybûdî*, neşredenin girişi, s. 21). 5. *Şerhu'l-Kâfiyye*. *Merâd'ı-ridâ* adıyla da anılan eser, İbnü'l-Hâcib'in medreselerde okutulan gramere dair *el-Kâfiyye*'sinin şerhidir. 6. *Hâşiye 'ale't-Tavâli'*. Kâdî Beyzâvî'nin kelâma dair *Tavâli'u'l-envâr* adlı eserinin hâşiyesidir. 7. *Câm-ı Gîti-nümâ*. Farsça yazılan bu risâlede özellikle kelâm, felsefe ve tasavvuf konuları ele alınmakta ve bu alanlar arasında bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır (Paris 1641, Latince tercümesiyle birlikte). 8. *Şerhu Hikmeti'l-ayn*. Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin uzun asırlar medreselerde okutulan *Hikmetü'l-ayn* adlı felsefî eserinin şerhidir. Bunların dışında kaynaklarda Kâdî Mîr'in *Mu'ammeyât* adlı bir eserinden söz edilmekte, ayrıca kendisi Ebû İshak et-Teb-rîzî'ye mektubunda (*Münşe'ât-ı Meybûdî*, s. 72) Mevlânâ Muhammed en-Nahcuvânî'nin *Ökîlîdis*'ine bir şerh yazmakta olduğunu bildirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî Mîr Meybûdî, *Münşe'ât-ı Meybûdî* (nşr. Nusretullah Ferûher), Tahran 1347, s. 72, 134-135, 157-163, 171, 193-195; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 21; a.mlf., *Şerhu's-Şemsiyye*, İstanbul 1289, s. 2-3; Hândmîr, *Ĥabîbü's-siyer*, III/4, s. 112; Sâm Mirza, *Tuĥfe-i Sâmî*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 404, vr. 50^b; Hasan-ı Rûmlû, *Aĥsenü't-tevâriĥ: A Chronicle of the Early Safawis* (trc. ve nşr. C. N. Seddon), Baroda - Kalküta 1931, s. 82; Kâtib Çelebi, *Mizânü'l-hak* (trc. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1972, s. 116; *Keşfü'z-zunûn*, I, 533, 684, 802; II, 1371, 2029; Abdullah Ahîskavî, *Revâmizü'l-a'yân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2127, vr. 642^a; Browne, *LHP*, IV, 57; Serkis, *Mu'cem*, II, 1486-1487; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 316; Brockelmann, *GAL*, II, 272; *Suppl.*, I, 840; II, 294; Safâ, *Edebiyyât*, V, 160; Ma'sûm Ali Şah, *Ĥarâ'ik*, III, 124-127; Kumî, *Hulâsatü't-tevâriĥ* (nşr. İhsân İsrâkî), Tahran 1359, I, 84; C. E. Bosworth, "al-Maybudi", *El* (Fr.), VI, 903.

H. BEKİR KARLIĞA

KÂDÎ NU'MÂN

(bk. NU'MÂN b. MUHAMMED).

KÂDÎ SAFED

(bk. OSMÂNÎ, Hatîb).

KÂDÎ SÂİD

(bk. SÂİD el-ENDELÜSÎ).

KÂDÎ ŞÜREYH

(القاضى شريح)

Ebû Ümeyye el-Kâdî Şüreyyh b. el-Hâris b. Kays el-Kindî el-Kûfî (ö. 80/699 [?])

Tâbiün devrinin ileri gelen fakihlerinden, Kûfe kadısı.

18 (639) yılında kırk yaşında iken Hz. Ömer tarafından kadı tayin edildiği rivayeti doğru ise (İbn Asâkir, XXIII, 13; İbn Hacer, III, 271) 600 yılı civarında doğmuş olmalıdır. İbn Sa'd gibi birçok eski müellifin nesep silsilesini verirken Şüreyyh'i Kinde kabilesine mensup Râişoğulları'na nisbet etmesinden ve Haccâc'ın idama mahkûm ettiği Saîd b. Cübeyr'e kendisinden başka Arap olmayan birini kadı tayin etmediğini söylemesinden (İclî, s. 216; Vekî', II, 392) Arap olduğu sonucu çıksa da Buhârî, onun Kinde kabilesinin müttefiki olması sebebiyle bu nisbeyi aldığını belirterek Arap asıllı olmadığına işaret etmiştir. Nitekim kendisine kabilesi sorulduğunda müslüman olduğunu ve Kinde divanına kayıtlı bulunduğunu söyleyerek (İbn Sa'd, VI, 132; Vekî', II, 199, 295) tipik bir Arap olmayan müslüman (mevâlî) tavır sergilemiştir. Kaynaklarda çoğunlukla Hâris olarak kaydedilen babasının adının Abdullah, Hânî, Şerâhil veya Şurâhbîl olduğu rivayetleri varsa da bunlar doğru değildir. Babasının Yemen'de yaşayan İran asıllı bir aileye mensup bulunduğu ve Hz. Peygamber'in doğumundan yirmi yıl kadar önce Habeşliler'i Yemen'den çıkarmak için mücadele veren mahallî bir hükümdara yardım etmek üzere Fars imparatoru tarafından gönderilen askerî birlik içinde yer aldığı rivayet edilir. Şüreyyh'in Resûl-i Ekrem'e gelip İslâmiyet'i kabul ettiği ve Yemen'de kalabalık bir ailesi bulunduğunu söylemesi üzerine onları getirmesinin emredildiği, döndüğünde ise Hz. Peygamber'in vefat etmiş olduğu şeklinde bir rivayete dayanarak onun sahâbî olduğu ileri sürülmüşse de İbn Maîn, İbn Mende, Zehebî, İbn Hacer gibi hadisçilere göre sahâbî değildir. Şüreyyh, Resûlullah henüz hayatta iken Müslümanlığı kabul eden, ancak kendisiyle görüşmeyen kimselerden (muḥadram) olup Hz. Ebû Bekir döneminde Yemen'den Medine'ye göç etmiştir.

İslâmiyet'i daha Yemen'de iken Muâz b. Cebel'den öğrenen Şüreyyh Hz. Ömer, Ali, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Mes'ûd, Abdurrahman b. Ebû Bekir, Ürve b.

Ebü'l-Ca'd el-Bârikî gibi sahâbîlerden rivayette bulunmuştur. Kûfe'de yaşamış olmalarına rağmen Abdullah b. Mes-'ûd'un meclislerine çok az katılması çağdaşı bazı âlimler tarafından müstağni bir tavır olarak değerlendirilir. Büyük tâbiîlerden sayılan Şüreyh İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn ve İclî'ye göre güvenilir bir râvidir. Şa'bî de ona rivayetlerinin kaynağını sormayacak kadar çok güvenmekteydi. Şüreyh ayrıca, siyasî olaylar sebebiyle hakkında çok fazla yanlış haber yayılan Hz. Ali'den yaptıkları rivayetler konusunda kendilerine güvenilen az sayıdaki râvilerdendir. Kendisinden Şa'bî, İbrâhim en-Nehâî, Hakem b. Uteybe, Ebû İshak es-Sebîl, İbn Sîrîn, Kâsım b. Abdurrahman, Mucâhid b. Cebr, Mekhûl b. Ebû Müslim, Hallâs b. Amr, Kays b. Ebû Hâzim, Mürre b. Şerâhîl et-Tayyib, Temîm b. Seleme gibi râviler rivayette bulunmuş ve kazâ meclislerinde yer alarak onun fikhî görüşlerinden istifade etmişlerdir.

Kadılık mesleğine uzun yıllarını vermiş olan Şüreyh'in bu göreve ne zaman başladığı konusunda farklı rivayetler vardır. Kaynaklarda umumiyetle 18 (639) yılında Hz. Ömer tarafından Kûfe'ye kadı tayin edildiği belirtilmekle birlikte aralarında İbn Şihâb ez-Zühri, İmam Mâlik ve Şâfiî'nin de bulunduğu Medinelî âlimler ilk iki halife döneminde kadılık görevine getirilmediğini ileri sürerler (Ahmed b. Hanbel, II, 39; Vekî', II, 190; Taberî, IV, 101, 241; İbn Asâkir, XXIII, 27-28). Halife b. Hayyât da Şüreyh'in Kûfe kadılığına 22 (643) yılında tayin edildiğini kaydeder (*et-Târîh*, s. 155). Rivayete göre Şüreyh, Hz. Ömer'le bir kişi arasındaki alacak davasında alacaklının talebi üzerine hakemlik yapmış ve Ömer aleyhine görüş belirtmiş, bu olaydaki tutumu halifenin dikkatini çekince onu Kûfe'ye kadı tayin etmiştir. Hz. Osman döneminde de görevine devam eden Şüreyh'e Hz. Ali, Muâviye ile yaptığı savaşlar sırasında kadılık görevini sürdürmesini söyleyip Kûfe'ye gelince onu azletmişse de tayin ettiği kadıların yetersizliği sebebiyle birkaç ay sonra görevine iade etmiştir.

Muâviye döneminde Vali Ziyâd b. Ebîh tarafından bir (veya yedi) yıl kadar Basra kadılığı ile görevlendirilen Şüreyh, Kûfe ve Basra'da kadılık yaptığı için "kâdî'l-mısreyn" diye de anılır. 64 (683) yılında Abdullah b. Zübeyr'in Emevîler'e karşı ayaklanıp Hicaz ve Irak bölgelerini eline geçirmesinden sonra görevinde bırakılırsa da kendisi fitne sırasında kadılık yapamayacağını söyleyerek istifa etti. Muh-

târ es-Sekaffî (685-686) Kûfe'yi ele geçirdikten bir müddet davalara kendisi baktı, ardından Şüreyh'i kadılığa getirdi. Ancak Şüreyh, Hz. Osman taraftarı olduğu yolunda Şia'nın çıkardığı söylentiler üzerine hayatından endişe edince rahatsızlığını ileri sürerek görevden ayrıldı. İbnü'z-Zübeyr'in kardeşi Mus'ab tarafından yeniden göreve getirildiyse de istifa ederek görevine üç yıl ara verdi. 69-70 (688-689) yıllarında Şüreyh'in kadılık görevinde bulunduğu, Abdülmelik b. Mervân'ın Kûfe'yi ele geçirdiği 72'de (691) Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin kadılıktan azledilerek Şüreyh'in yeniden tayin edildiği bilinmektedir. 78 (697) yılında yaşlılığı yüzünden ve oğlunun rüşvet aldığı söylentileri üzerine Haccâc'a istifasını sunarak kadılık görevinden ayrıldı. Aynı yıl veya 80 (699) yılında 100 (108, 110 veya 120) yaşlarında vefat etti ve evine defnedildi. Kaynaklarda ölümü için 76-99 yılları arasında çeşitli tarihler verilir.

Kûfe şehrinin siyasî açıdan en karışık dönemlerinde görev yapan Şüreyh, ayaklanmalar sebebiyle birçok defa iktidar değişimi olmasına rağmen uzun süre görevde kalmasını, tecrübesi ve meslekî dirayeti yanında devrin siyasî olaylarına kayıtsız kalmasına da borçludur. İktidar değişimleri sırasında görevden alınmışsa da her defasında yeniden getirilmiştir. Kadılığın, döneminde etkin bir görev olması ve zaman zaman kendisini aktüel olayların içinde bulması, ayrıca tasvip etmediği davranışlara karşı tavır alması görevden uzaklaştırmaların bir başka sebebi olmalıdır.

Şüreyh, verdiği kararlarla İslâm tarihinde adaletin sembollerinden biri haline gelmiştir. Hz. Ali'nin bizzat açtığı bir davada şahit olarak oğlu Hasan'ı göstermesini kabul etmemiş, başka şahit isteyince Hasan ve Hüseyin'in cennetteki gençlerin efendisi olduğunu ifade eden hadisi hatırlatması da Şüreyh'i isteğinden vazgeçirmemiş, bunun üzerine Hz. Ali onu azletmişse de daha sonra tekrar görevine getirip maaşını arttırmış, hayatının sonlarında Kûfe âlimleriyle yaptığı bir toplantıda kendisine, "Sen Araplar'ın en iyi kadısının -yahut en iyi kadılarındansın-" diyerek iltifatta bulunmuştur. Şüreyh, bir kişiye kefil olan oğlu Abdullah'ı o kişinin kaçması üzerine hapsederek hapis-haneye kendisi yemek taşımış, hapsedtiği bir suçlunun serbest bırakılması için haber gönderen valinin talebini geri çevirmiştir.

Kendi dönemindeki gelişmelere paralel olarak bir kısım problemlere yeni şartlarla uyumlu çözümler getiren Şüreyh, yalancı şahitlerin artması üzerine İslâm tarihinde ilk defa gizli soruşturma uygulamasını başlatmıştır. Daha önce görül-meyen bir uygulamada bulunduğu gerekçesiyle eleştirilince de, "İnsanlar yeni şeyler icat edince ben de yeni şeyler icat ettim" diyerek kendini savunmuştur (İbn Sa'd, VI, 133; Ahmed b. Hanbel, I, 236; Vekî', II, 369; Serahsî, XVI, 91). Bununla birlikte gizli soruşturmayı ilk başlatan kim olduğu hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır (Vekî', III, 116, 120; Tahâvî, III, 331; Sadrüşşehîd, III, 22-24; krş. *DİA*, XX, 380). Soruşturma neticesinde farklı kanaate sahip olmuşa tezkiye edilmiş olsalar bile şahitlerin ifadelerine dayanarak hüküm vereceğini, dolayısıyla yanlış beyanda bulunmamalarını öğütlerdi. Lehi-ne hüküm verdiği kişiye de delillere dayalı hüküm vermekten başka elinden bir şey gelmediğini söyleyip vereceği hükmün haram olan bir şeyi kendisine helâl kılmayacağı uyarısında bulunurdu.

Avl* ile ilgili bir ferâiz meselesi Kâdî Şüreyh'in adıyla anılır. Bu meseleye göre bir kadın ölür ve geride mirasçı olarak anne baba bir iki kız kardeş (2/3), anne bir iki kız kardeş (1/3), anne (1/6) ve koca (1/2) bırakırsa bu durumda mirasçıların hisselerinin toplamı ortak paydadan daha fazla olmakta, yani hisselerin toplamı on, ortak payda ise altı çıkmaktadır. Dolayısıyla mirasın yarı hissesine sahip olan koca sonuçta on üzerinden üç hisse olarak üçte birden daha az hisseye sahip olmaktadır. İslâm miras hukukunda hisseler toplamı ile ortak payda arasındaki farkın üçten fazla olduğu tek mesele budur ve Kâdî Şüreyh zamanında vuku bulup hakkında karar aldığı için de ona nisbetle Şüreyhiyye diye anılmıştır. Karardan memnun olmayan koca hukukçuları dolaşarak haksızlığa uğradığını anlatmaya başlayınca Şüreyh onu huzuruna getirterek adaletle hüküm veren bir kadıyı haksızlık yaptığı iddiasıyla karalamaya çalıştığı için ta'zîr cezasına çarptırmış ve Hz. Ömer'in daha önce buna benzer bir karar verdiğini hatırlatarak kendini savunmuştur (Dârimî, "Ferâ'iz", 108; Serahsî, XXIX, 164).

Fıkın bir ilim haline gelmesinin hemen öncesinde yaşayan Şüreyh usule ilişkin bazı açıklamalar yapmıştır. Mesnetsiz rivayette bulunmayı şiddetle eleştiren Şüreyh (İbn Sa'd, VI, 141; Vekî', II, 219), hadis uydurmacılığının başlamasından önceki rivayetlere daha çok önem verir ve

rivayetlerinde özellikle bu hususa dikkat çekerek (a.g.e., II, 202-203). Onun kıyasa karşı olduğuna dair rivayetleri, daha sonraki dönemde belirginleşen fıkıh usulündeki kıyas metoduna değil sünnet karşısında ileri sürülmüş kıyasa ve bid'atla karşı olduğu şeklinde anlamak gerekir (Dârimî, "Muḥaddime", 22). Şüreyh adı, Hz. Ömer tarafından kendisine gönderilen mektuplar dolayısıyla da kaynaklarda sıkça geçer. Usul hukuku bakımından oldukça önemli olan bir mektuba göre Hz. Ömer onu Kûfe kadılığına tayin edince kendisine davalara kitap, sünnet ve icmâ içinde çözüm aradıktan sonra bula mazsa re'y ihtihadına başvurmasını tavsiye etmektedir (metni için bk. Dârimî, "Muḥaddime", 20; Nesâî, "Âdâbü'l-kuḍât", 11; Vekî, II, 189-190). Urve el-Bârîki eliyle gönderilen diğer bir mektupta ise kanun niteliğinde beş madde yer almaktadır (metni için bk. Abdürrezzâk es-San'ânî, IX, 394; Fesevî, III, 393-394; Vekî, I, 299; II, 193).

Şüreyh, Kûfe fıkıh ekolünün tâbiîn neslindeki Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd, Mesrûk b. Ecda', Abîde es-Selmânî, İbrâhim en-Nehaî gibi büyük otoritelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gerek yargı alanındaki uygulamalarıyla gerekse ihtihadlarıyla Irak fıkıh ekolü üzerinde etkili olmuş ve yaptığı birçok fikhî ihtihad Hanefî fıkıh geleneği içinde yaşamıştır (meselâ bk. Serahsî, XII, 52; XVI, 121, 145; XXVII, 146). Hanefî mezhebinde tâbiîn görüşlerinin hüküm kaynağı olarak görülmeyeceği yaklaşımı ağırlıklı olmakla birlikte ikinci bir yaklaşıma göre başkalarıyla birlikte kendisine daha sahâbe döneminde fetva verme yetkisi tanınmış olan Şüreyh'in özellikle meşhur hükümleri sahâbe görüşü gibi değerlendirilip birçok yerde hadis diye nitelendirilmiş (a.g.e., XI, 18, 53; XVI, 145; XXVII, 14; Sadrüşşehîd, III, 169, 186-188) ve bazı uygulamaları kıyas karşısında istisnanın esas alınmasının gerekçesini teşkil etmiştir (Serahsî, XVI, 147; XXVII, 8). Fakat Şüreyh'in bir tek şahit ve davacının yeminiyle hüküm vermek gibi Irak fıkıh ekolünce benimsenmeyen uygulamaları da mevcuttur. Fetva-kazâ ayırımı yapan ilk müctehidlerden olan Şüreyh kadılık vazifesi yanında fetva da vermiş, ancak kadı iken kendisine fetva sorulunca görevini hatırlatarak fetva veremeyeceğini belirtmiştir.

İslâm yargı sisteminin kuruluşunun ilk safhalarında görev yapan Şüreyh, ihtihadları ve uygulamalarıyla bu müessesenin oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır.

Sonraki dönemlerde tedvin edilen fıkıh kitaplarının muhâkeme usulü hukukuna ilişkin bölümlerinde onun uygulamalarına sık sık atıfta bulunulması bu katkının bir göstergesidir. Görüş ve uygulamalarına ayrıca hadis kaynaklarında da yer verilmektedir (Wensinck, VIII, 118). Vekî, *Aḥbârü'l-kuḍât* adlı eserinde Şüreyh'in biyografisine geniş yer ayırarak onun rivayetlerini, Hz. Ömer'den aldığı mektupları, kazâî uygulamalarını, fikhî görüşlerini ve bazı şiirlerini zikretmiştir (II, 189-398). Kâsım Süleyman b. Abdullah b. Süleyman tarafından *el-Kâdî Şüreyh: Fıkıhuhü ve kazâ'üh* adıyla Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye'de bir doktora çalışması yapılmıştır (Riyad 1406).

Şüreyh, "kişilerin fizikî yapılarında hareketle haklarında yargıda bulunma uzmanlığı" anlamındaki kyâfe (fizyonomi) ilmini bilir. Zeki, anlayışlı, bilgili, sağlam karakterli, mizahçı ve şair bir kişiliğe sahipti. Davalara normal zamanlarda camide, yağmurlu günlerde ve bayramlarda ise evinde bakardı. Yargılama sırasında özel bir cübbe giyer, beyaz sarık sarardı. Dava esnasında yanında Ebû Amr eş-Şeybânî, Abîde es-Selmânî, Mesrûk b. Ecda' gibi görüşlerine başvurabileceği kişiler hazır bulunurdu. Oğlunun ölümünün ertesi günü görevi başına dönecek kadar işine bağlı olan Şüreyh bir davaya bakmak üzere oturduğu zaman yanı başında bir kişi, "Ey millet! Bilin ki mazlum destek, zalim ise cezalandırılma bekler. Buyurun, Allah size merhamet eylesin!" diye seslenirdi. İlk dönemlerdeki birçok kadının aksine Şüreyh görevinden dolayı ücret alırdı (Vekî, II, 227). Hz. Ömer ona aylık 100, Hz. Ali 500 dirhem maaş bağlamış, Abdülmelik b. Mervân da onu kadılığa getirince 10.000 dirhem ve 300 cerîb vermesini emretmişti.

Şüreyh'in biyografisi hakkındaki bazı ayrıntıların çelişkili olmasından yola çıkan Henri Lammens, Emile Tyan, Joseph Schacht ve Charles Pellat gibi şarkiyatçılar onun biyografisinde efsanevi unsurların bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Schacht, Şüreyh'e nisbet edilen görüş ve rivayetleri tamamen düzmece ve mer'î hukuk ekollerinin kendi görüşlerini geriye doğru ilk otoritelere yansıtma eğiliminin bir ürünü sayar. Ancak zamanında İslâm dünyasının önde gelen merkezlerinden birinde yarım asrı aşkın bir süre görev yapan ve kadı prototipinin oluşumunda önemli bir konumda olan Şüreyh'in sayısız davaya bakmış olması ve bunlardan birkaç yüzünün özetinin ve şahsı hakkın-

da birçok ayrıntının kaynaklarda yer alması yadırganacak bir durum değildir. Nitekim Fuat Sezgin ve Harold Motzki gibi araştırmacılar bu iddiaya karşı çıkmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Ferâ'iz", 108, "Muḥaddime", 20, 22; Nesâî, "Âdâbü'l-kuḍât", 11; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muṣannef* (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, IX, 394; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 34, 82-83, 94, 131-145; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 250-251; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 155, 179, 200, 227-228, 256, 269, 296, 301; Ahmed b. Hanel, *el-'İlel* (Koçyiğit), I, 133, 236, 352; II, 21, 39, 361; Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 228-229; İcî, *es-Şikâât*, s. 216-217; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 433-434, 558; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 218; II, 586-589; III, 76, 183, 217, 389, 393-394, 468, 545; Vekî, *Aḥbârü'l-kuḍât*, I, 5, 57, 297-301, 304, 306; II, 189-402, 408; III, 116, 120; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 101, 145, 241; V, 270, 289, 349-350, 361, 367-368, 582; VI, 34, 321, 324; Tahâvî, *Muḥtaşaru l-İhtilâfi'l-umma* (nşr. Abdullah Nezir Ahmed), Beyrut 1416/1995, III, 331; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 332-333; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 132-141; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 148-149; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 76; X, 83; XI, 18, 53; XII, 52; XVI, 66, 75, 80, 84-85, 91, 102, 121, 122, 145-147; XVII, 8, 14; XXVII, 8, 146; XXIX, 164; Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kâdî li'l-Haşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397-98/1977-78, I-IV, tür.yer.; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXIII, 7-59; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 460-463; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 435-445; Zehabî, *A'lâmü'n-nübela*, IV, 100-106; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Beyrut 1995, II, 70; III, 270-272; V, 92; VI, 230; J. Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1950, s. 228-229; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 16-17; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 118; H. Motzki, *Die Anfänge der islamischen Jurisprudenz*, Stuttgart 1991, s. 29, 152-153; K. A. Fariq, "An Early Muslim Judge, Shurayh", *IC*, XXX/4 (1956), s. 287-308; E. Kohlberg, "Shurayh", *EI*² (İng.), IX, 508-509; Şükrü Özen, "İbn Şübrüme", *DİA*, XX, 380.

ŞÜKRÜ ÖZEN

KÂDÎ et-TENÛHÎ

(bk. TENÛHÎ, Ali b. Muhammed).

KÂDÎHAN

(قاضيهان)

Ebû'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî (ö. 592/1196)

Fetâvâ'sıyla tanınan Hanefî fakihî.

Mâverâünnehir'de Fergana bölgesinde bulunan Özkent (Özcend) şehridendir. Bir ulemâ ailesine mensup olup Kâdîhan lakabıyla tanınmıştır. Babasının amcaza-